

Ewa Rosiak¹

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut
Badawczy w Warszawie

Rynek nasion oleistych i produktów ich przerobu w Unii Europejskiej

The Market of Oilseeds and Their Processing Products in the European Union

Synopsis. W artykule przedstawiono ocenę zmian jakie nastąpiły w produkcji, zużyciu i handlu nasionami oleistymi i produktami ich przerobu w Unii Europejskiej w latach 2000-2013. Analizę zmian przeprowadzono dla 28 państw Unii, uwzględniając podział na stare i nowe państwa członkowskie, w oparciu o dostępne dane Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAOSTAT). Od początku XXI wieku produkcja i zużycie nasion oleistych w Unii Europejskiej dynamicznie wzrasta w ślad za szybko rosnącym popytem na oleje roślinne w sektorze przemysłowym (w produkcji biopaliw), przy niewielkich zmianach w sektorze spożywczym oraz szybko rosnącym zapotrzebowaniem na śruty oleiste w sektorze paszowym, w związku z rozwojem produkcji zwierzęcej (w tym głównie drobiarskiej) i zmianą technologii żywienia zwierząt. Mimo dynamicznego rozwoju produkcji i przetwórstwa nasion oleistych (szybszego w nowych niż starych państwach członkowskich), Unia Europejska ma niską samowystarczalność w zakresie produktów oleistych i pozostaje trwałym ich importerem (w tym szczególnie śrut oleistych).

Słowa kluczowe: Unia Europejska, nasiona oleiste, oleje roślinne, śruty oleiste, produkcja, zużycie, handel

Abstract. The article presents an assessment of changes that have occurred in the production, consumption and trade of oilseeds and their processing products in the European Union in the years 2000-2013. The analysis of changes was carried out for 28 EU countries, including the division into old and new Member States, based on available data from the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAOSTAT). Since the beginning of the 21st century, the production and consumption of oilseeds in the European Union has been dynamically increasing following the rapidly growing demand for vegetable oils in the industrial sector (in biofuel production), with small changes in the food sector and rapidly growing demand for oilmeals in the feed sector, due to the development of livestock production (mainly poultry production) and a change in animal feeding technology. Despite the dynamic development of oilseed production and processing (faster in the new Member States than the old), the European Union has low self-sufficiency in the field of oil products and remains a permanent importer of oilseeds (including especially oilmeals).

Key words: European Union, oilseeds, vegetable oils, oilmeals, production, consumption, trade

JEL Classification: F1, D24, Q12

¹ dr inż., ul. Świętokrzyska 22, 00-002 Warszawa, Zakład Badań Rynkowych IERiGŻ-PIB,
e-mail: rosiak@ierigz.waw.pl; <https://orcid.org/0000-0002-4102-9235>

Wprowadzenie

Unia Europejska (UE-28) ma niewielki udział w światowej produkcji nasion oleistych (6% udziału w 2013 r.)², ale jest liderem w produkcji rzepaku (29% udziału) (FAOSTAT, 2019). Jest też liczącym się na świecie producentem nasion słonecznika (21% udziału). Produkcja pozostałych nasion oleistych w Unii Europejskiej (w tym dominującej w światowej produkcji nasion oleistych soi) stanowi niewielką część globalnych zbiorów (łącznie poniżej 1%). Kluczowymi producentami i przetwórcami rzepaku w Unii Europejskiej są: Niemcy, Francja, Polska i Wielka Brytania (łącznie 71% udziału w całkowitej produkcji rzepaku UE-28 i 75% w jego przetwórstwie w 2013 r.), a największymi producentami i przetwórcami nasion słonecznika są: Francja, Rumunia, Bułgaria, Węgry i Hiszpania (90% udziału w produkcji nasion słonecznika i 71% udziału w jego przetwórstwie). Produkcja soi w 81% skoncentrowana jest we Włoszech, Rumunii, Chorwacji i Francji, ale wymienione kraje mają tylko 17% udział w jej przetwórstwie. Największymi przetwórcami soi (pochodzącej głównie z importu) są Niemcy, Hiszpania i Holandia, a ich łączny udział w całkowitej produkcji oleju i śruty sojowej w UE-28 wynosi 68%.

Od początku XXI wieku produkcja i zużycie nasion oleistych w Unii Europejskiej dynamicznie wzrasta w ślad za szybko rosnącym popytem na oleje roślinne w sektorze przemysłowym (w produkcji biopaliw), przy niewielkich zmianach w sektorze spożywczym oraz szybko rosnącym zapotrzebowaniem na śruty oleiste w sektorze paszowym, w związku z rozwojem produkcji zwierzęcej (w tym głównie drobiarskiej) i zmianą technologii żywienia zwierząt. Mimo dynamicznego rozwoju produkcji i przetwórstwa nasion oleistych (szybszego w nowych niż starych państwach członkowskich), Unia Europejska ma niską samowystarczalność w zakresie produktów oleistych i pozostaje trwałym ich importerem (w tym szczególnie śrut oleistych).

Celem badań była ocena zmian jakie nastąpiły w latach 2000-2013 w Unii Europejskiej na rynku nasion oleistych i produktów ich pierwotnego przetwórstwa, jakim są oleje roślinne i śruty oleiste. Badania przeprowadzono dla 28 państw Unii, uwzględniając podział na stare i nowe państwa członkowskie (UE-15 i UE-13).

Dane i metody

Realizację sformułowanego celu przeprowadzono w oparciu o dostępne dane Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAOSTAT) dla lat 2000-2013. Do identyfikacji najważniejszych tendencji zachodzących w produkcji, zużyciu i handlu nasionami oleistymi i produktami ich przerobu zastosowano podstawowe miary statystyki opisowej (wskaźniki struktury i dynamiki), a ocenę tych zmian przeprowadzono w oparciu o następujące mierniki:

- wskaźnik samowystarczalności (jest relacją produkcji do zużycia wewnętrznego, liczonego jako suma produkcji importu i salda zapasów, pomniejszona o eksport, a jego wartość powyżej 100 informuje, że w kraju występują nadwyżki podaży lub dobra produkowane są z przeznaczeniem na eksport),

² Dotyczy nasion: rzepaku, słonecznika, soi, bawełny, sezamu, orzeszków ziemnych, orzechów kokosowych i kopry.

- saldo wymiany handlowej (jest różnicą eksportu i importu i obrazuje, czy w danej grupie produktów kraj jest eksporterem, czy importem netto),
- wskaźnik pokrycia importu eksportem TC (obrazuje w ujęciu względnym, w jakim stopniu wpływy z eksportu danej grupy produktów pokrywają wydatki na ich import) (Kapusta, 2012).

Produkcja i zużycie

Od początku XXI wieku produkcja i przetwórstwo nasion oleistych w Unii Europejskiej charakteryzuje się silną tendencją rosnącą. W latach 2000-2013 produkcja nasion oleistych, olejów roślinnych i śrut oleistych szybciej zwiększała się w nowych niż w starych państwach członkowskich, przy czym przyspieszenie produkcji i przerobu nasion oleistych w nowych państwach członkowskich nastąpiło po ich przystąpieniu do Unii Europejskiej w latach 2004, 2007 i 2013.

Produkcja nasion oleistych³ w 28 państwach wchodzących obecnie w skład Unii Europejskiej (UE-28) w latach 2000-2013 wzrosła średnio o 70% (do 32,0 mln ton), z tego w starych krajach członkowskich (UE-15) wzrosła o 28% (do 18,5 mln ton), a w nowych państwach członkowskich (UE-13) 3-krotnie (do 13,5 mln ton). Produkcja rzepaku, który jest główną rośliną oleistą uprawianą w UE-28, zwiększyła się średnio o 85% (do 21,0 mln ton), nasion słonecznika o 74% (do 9,2 mln ton), a nasion soi zmniejszyła się o 7% (do 1,2 mln ton). Zwiększenie produkcji nasion oleistych nastąpiło we wszystkich państwach UE-28, z wyjątkiem Grecji, Portugalii, Włoch, Cypru i Malty, gdzie miał miejsce spadek lub stagnacja. Największy wzrost zbiorów nasion oleistych w latach 2000-2013 odnotowano na Łotwie (30-krotny) i Litwie (7-krotny), a najmniejszy we Francji i Hiszpanii (po 10%) (tab.1.). Kluczowymi producentami nasion oleistych w 2013 r. były: Francja (6,1 mln ton), Niemcy (5,9 mln ton), Rumunia (3,0 mln ton), Polska (2,7 mln ton), Bułgaria (2,3 mln ton), Wielka Brytania (2,1 mln ton) i Węgry (2,1 mln ton) (łącznie 75% udziału w całkowitej produkcji nasion oleistych w UE-28), ale największą produkcją nasion oleistych w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzowały się: Bułgaria (321 kg), Węgry (211 kg), Litwa (183 kg), Łotwa (145 kg), Czechy (142 kg), Rumunia (137 kg) i Estonia (135 kg).

Produkcja olejów roślinnych w UE-28⁴ w latach 2000-2013 wzrosła o 44% (do 14,5 mln ton), z tego w UE-15 wzrosła o 33% (do 11,7 mln ton), a w UE-13 ponad 2-krotnie (do 2,8 mln ton). Produkcja oleju rzepakowego, który ma dominujący udział w produkcji olejów w UE-28 (od 2008 r. ponad 60%-wy), zwiększyła się 2-krotnie (do 9,1 mln ton), przy niewielkim wzroście produkcji oleju słonecznikowego (poniżej 2% do 2,8 mln ton) i zmniejszeniu produkcji oleju sojowego (o 11% do 2,5 mln ton). Zwiększenie produkcji olejów roślinnych nastąpiło w większości państw UE-28, z wyjątkiem Finlandii, Grecji, Holandii, Irlandii, Luksemburga, Cypru, Chorwacji, Estonii, Malty, Rumunii i Słowenii, gdzie miał miejsce spadek lub stabilizacja (tab. 2). Największy wzrost produkcji olejów roślinnych w latach 2000-2013, tak jak nasion oleistych, odnotowano na Litwie

³ Dotyczy nasion: rzepaku, słonecznika, soi, bawełny, sezamu, orzeszków ziemnych, orzechów kokosowych i kopry.

⁴ Dotyczy olejów: rzepakowego, słonecznikowego, sojowego, palmowego, z ziaren palmowych, bawełnianego, arachidowego i kokosowego.

(7-krotny) i Łotwie (5-krotny), a najmniejszy w Hiszpanii (o 10%) i Wielkiej Brytanii (o 14%). Największymi producentami olejów roślinnych w 2013 r. były: Niemcy (3,9 mln ton), Francja (2,6 mln ton), Holandia (1,1 mln ton), Hiszpania (1,1 mln ton), Polska (1,0 mln ton) i Wielka Brytania (0,9 mln ton) (łącznie 73% udziału w całkowitej produkcji olejów roślinnych w UE-28), ale największą produkcją olejów roślinnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzowały się: Holandia (67 kg), Belgia (53 kg), Węgry (49 kg), Czechy (40 kg), Dania (32 kg), Bułgaria (29 kg), Polska i Portugalia (po 26 kg).

Tabela 1. Produkcja, zużycie i handel nasionami oleistymi^a w Unii Europejskiej wg krajów w mln tonTable 1. Production, consumption and trade of oilseeds^a in the European Union by countries (in m tons)

Kraje	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013
	Produkcja		Zużycie		Eksport		Import		S (%) ^b		TC (%) ^c	
UE-28	18,8	32,0	37,5	47,7	7,3	14,8	24,4	31,2	50	67	27	47
UE-15	14,4	18,5	33,6	39,6	5,8	7,5	24,0	29,5	43	47	22	26
Austria	0,21	0,33	0,35	0,66	0,08	0,18	0,23	0,52	61	50	41	59
Belgia	0,01	0,06	1,96	1,97	0,46	0,96	2,48	2,52	1	3	14	39
Dania	0,29	0,69	0,57	0,66	0,04	0,15	0,29	0,13	52	104	12	104
Finlandia	0,07	0,08	0,32	0,26	0,00	0,00	0,22	0,19	22	30	1	1
Francja	5,51	6,08	4,05	6,77	2,83	1,82	0,70	2,21	136	90	337	92
Grecja	0,76	0,70	0,99	0,87	0,20	0,23	0,36	0,40	76	81	26	30
Hiszpania	1,10	1,21	4,52	4,88	0,05	0,09	3,39	3,87	24	25	2	4
Holandia	0,00	0,01	5,05	4,07	1,28	2,91	6,59	6,20	0	0	21	45
Irlandia	0,01	0,05	0,06	0,06	0,00	0,02	0,05	0,03	15	80	6	59
Luksemburg	0,01	0,02	0,01	0,00	0,01	0,02	0,01	0,01	800	1500	62	76
Niemcy	3,66	5,85	9,15	12,48	0,72	0,30	6,11	9,03	40	47	11	5
Portugalia	0,03	0,01	0,97	1,21	0,01	0,03	0,94	1,27	3	1	0	2
Szwecja	0,12	0,33	0,29	0,37	0,01	0,05	0,17	0,09	42	88	7	40
W. Brytania	1,16	2,13	2,57	2,83	0,09	0,46	1,34	1,10	45	75	4	39
Włochy	1,41	0,95	2,72	2,47	0,03	0,26	1,07	1,94	52	39	3	5
UE-13	4,5	13,5	3,9	8,2	1,5	7,3	0,4	1,7	115	166	195	323
Bułgaria	0,46	2,32	0,47	0,83	0,06	1,58	0,01	0,05	98	278	135	876
Cypr	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,01	0,01	10	0	1	1
Czechy	0,93	1,52	0,57	1,22	0,52	0,56	0,08	0,26	163	124	385	182
Chorwacja	0,15	0,29	0,18	0,16	0,03	0,16	0,04	0,01	85	177	48	564
Estonia	0,04	0,17	0,04	0,14	0,01	0,06	0,00	0,02	108	128	48	226
Litwa	0,08	0,55	0,03	0,26	0,07	0,38	0,03	0,03	328	216	185	560
Łotwa	0,01	0,30	0,01	0,13	0,01	0,24	0,01	0,08	143	232	64	249
Malta	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0	1	0
Polska	0,96	2,68	0,97	2,57	0,03	0,79	0,12	0,44	99	105	16	137
Rumunia	0,87	2,96	0,93	1,30	0,21	1,94	0,07	0,26	93	228	198	412
Słowacja	0,26	0,61	0,17	0,22	0,09	0,69	0,01	0,06	150	283	317	1039
Słowenia	0,00	0,02	0,01	0,01	0,00	0,07	0,01	0,07	0	114	4	105
Węgry	0,71	2,10	0,51	1,30	0,50	0,83	0,02	0,45	140	161	581	205

^a Dotyczy nasion: rzepaku, słonecznika, soi, bawełny, sezamu, orzeszków ziemnych, ziaren palmowych i kopry.

^b Wskaźnik samowystarczalności.

^c Trade Coverage - Wskaźnik pokrycia wydatków na import wpływami z eksportu.

Źródło: FAOSTAT, Data, Food Balance Sheet, 2019, obliczenia własne.

Tabela 2. Produkcja, zużycie i handel olejami roślinnymi ^a w Unii Europejskiej wg krajów (w mln ton)Table 2. Production, consumption and trade of vegetable oils ^a in the European Union by countries (in m tons)

Kraje	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013
	Produkcja		Zużycie		Eksport		Import		S (%) ^b		TC (%) ^c	
UE-28	10,1	14,5	12,4	22,9	7,2	14,3	9,5	22,2	82	63	69	67
UE-15	8,8	11,7	10,7	20,2	6,8	12,1	8,7	20,3	82	58	72	61
Austria	0,13	0,20	0,15	0,38	0,08	0,12	0,10	0,31	86	52	65	49
Belgia	0,52	0,59	0,39	1,05	1,12	1,37	1,03	1,86	134	56	97	47
Dania	0,16	0,18	0,31	0,46	0,20	0,20	0,35	0,48	51	39	40	55
Finlandia	0,10	0,09	0,05	0,06	0,12	0,09	0,05	0,06	179	159	106	2
Francja	1,23	2,59	1,35	3,16	0,64	0,82	0,80	1,29	91	82	82	73
Grecja	0,15	0,15	0,17	0,34	0,04	0,05	0,06	0,23	90	44	69	17
Hiszpania	0,99	1,09	1,08	1,82	0,38	1,00	0,46	1,73	91	60	94	68
Holandia	1,17	1,12	1,17	2,21	1,58	4,64	1,63	5,70	100	51	95	85
Irlandia	0,01	0,01	0,15	0,21	0,02	0,01	0,17	0,22	6	6	6	4
Luksemburg	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,01	0	0	1	25
Niemcy	2,73	3,91	2,66	5,02	1,97	2,71	1,89	3,78	103	78	90	86
Portugalia	0,21	0,28	0,22	0,46	0,08	0,16	0,10	0,33	96	61	100	58
Szwecja	0,10	0,13	0,13	0,54	0,20	0,28	0,16	0,69	79	24	56	24
W. Brytania	0,76	0,87	1,86	2,01	0,17	0,37	1,27	1,51	41	43	18	30
Włochy	0,56	0,47	1,00	2,45	0,21	0,25	0,64	2,10	56	19	22	12
UE-13	1,3	2,8	1,7	2,7	0,4	2,3	0,8	1,9	78	103	42	124
Bułgaria	0,16	0,21	0,14	0,12	0,02	0,24	0,02	0,10	118	177	169	268
Cypr	0,00	0,00	0,01	0,02	0,01	0,00	0,02	0,02	0	0	28	1
Czechy	0,22	0,43	0,26	0,31	0,09	0,37	0,13	0,25	86	139	45	196
Chorwacja	0,04	0,04	0,06	0,13	0,01	0,01	0,02	0,11	72	30	23	5
Estonia	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,04	0,02	0,03	40	50	61	220
Litwa	0,00	0,07	0,05	0,17	0,01	0,05	0,05	0,15	7	39	10	24
Łotwa	0,00	0,05	0,04	0,11	0,00	0,02	0,04	0,09	3	44	5	25
Malta	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,01	0,01	0	0	0	0
Polska	0,34	1,00	0,54	1,06	0,04	0,50	0,24	0,55	63	94	4	71
Rumunia	0,32	0,44	0,32	0,40	0,05	0,26	0,03	0,15	103	110	119	154
Słowacja	0,06	0,07	0,07	0,11	0,03	0,15	0,05	0,17	81	65	37	85
Słowenia	0,00	0,00	0,04	0,05	0,02	0,04	0,05	0,08	0	4	37	41
Węgry	0,19	0,49	0,20	0,23	0,10	0,58	0,09	0,18	94	217	181	561

^a Dotyczy olejów: rzepakowego, słonecznikowego, sojowego, palmowego, z ziaren palmowych, bawełnianego, arachidowego i kokosowego.

^b Wskaźnik samowystarczalności.

^c Wskaźnik pokrycia wydatków na import wpływami z eksportu.

Źródło: FAOSTAT, Data, Food Balance Sheet, 2019, obliczenia własne.

Tabela 3. Produkcja, zużycie i handel szutami oleistymi ^a w Unii Europejskiej wg krajów w mln ton
 Table 3. Production, consumption and trade of oilmeals ^a in the European Union by countries (in m tons)

Kraje	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013
	Produkcja		Zużycie		Eksport		Import		S (%) ^b		TC (%) ^c	
UE-28	21,8	25,6	42,3	48,0	8,4	15,6	29,1	37,9	52	53	28	40
UE-15	20,0	21,7	38,1	41,1	7,8	12,1	26,1	31,5	52	53	30	40
Austria	0,17	0,27	0,62	0,64	0,05	0,18	0,51	0,55	27	43	7	27
Belgia	1,15	0,82	1,45	1,33	1,37	1,05	1,67	1,56	79	62	81	67
Dania	0,29	0,22	2,43	2,22	0,06	0,16	2,21	2,17	12	10	4	8
Finlandia	0,22	0,16	0,33	0,46	0,01	0,03	0,12	0,33	65	35	5	9
Francja	1,76	3,60	6,70	7,45	0,22	0,69	5,17	4,55	26	48	3	12
Grecja	0,53	0,43	0,70	0,63	0,08	0,10	0,25	0,29	76	69	30	26
Hiszpania	2,67	3,16	5,08	5,37	0,18	0,53	2,59	2,74	53	59	6	24
Holandia	3,70	2,77	4,48	5,19	2,83	5,44	3,62	7,86	82	53	106	80
Irlandia	0,03	0,03	0,81	0,99	0,02	0,05	0,80	1,01	4	3	3	5
Luksemburg	0,00	0,00	0,01	0,03	0,00	0,01	0,00	0,00	29	5	3	21
Niemcy	5,68	6,17	6,03	7,11	2,43	3,32	3,01	4,17	94	87	85	71
Portugalia	0,58	0,80	1,05	1,00	0,06	0,11	0,53	0,30	56	80	16	46
Szwecja	0,15	0,19	0,67	0,56	0,01	0,04	0,53	0,41	22	34	1	8
W. Brytania	1,38	1,48	3,58	4,21	0,21	0,22	2,41	2,95	39	35	7	7
Włochy	1,68	1,58	4,13	3,91	0,21	0,20	2,67	2,52	41	40	10	10
UE-13	1,9	3,9	4,2	6,9	0,7	3,5	3,0	6,4	44	57	11	45
Bułgaria	0,16	0,29	0,17	0,20	0,03	0,22	0,04	0,12	94	146	39	99
Cypr	0,00	0,00	0,12	0,12	0,00	0,00	0,12	0,12	0	0	0	0
Czechy	0,24	0,65	0,52	0,81	0,19	0,30	0,46	0,45	46	81	22	42
Chorwacja	0,10	0,09	0,16	0,27	0,01	0,01	0,07	0,18	63	35	14	3
Estonia	0,01	0,01	0,03	0,05	0,01	0,02	0,03	0,06	30	21	20	33
Litwa	0,00	0,09	0,05	0,16	0,00	0,13	0,05	0,20	8	57	5	65
Łotwa	0,00	0,07	0,03	0,15	0,00	0,22	0,03	0,30	8	49	5	74
Malta	0,00	0,00	0,03	0,01	0,00	0,00	0,03	0,01	0	0	0	0
Polska	0,49	1,35	1,26	3,55	0,16	0,71	0,93	2,92	39	38	8	20
Rumunia	0,52	0,57	0,41	0,53	0,18	0,53	0,07	0,48	125	107	101	70
Słowacja	0,08	0,11	0,19	0,12	0,07	0,08	0,17	0,08	44	90	19	47
Słowenia	0,00	0,00	0,19	0,10	0,00	0,87	0,19	0,97	0	2	0	91
Węgry	0,26	0,67	1,09	0,81	0,00	0,36	0,84	0,51	24	82	0	44

^a Dotyczy szut: rzepakowej, słonecznikowej, sojowej, bawełnianej, sezamowej, arachidowej, z ziaren palmowych i kokosowej.

^b Wskaźnik samowystarczalności.

^c Wskaźnik pokrycia wydatków na import wpływami z eksportu.

Źródło: FAOSTAT, Data, Food Balance Sheet, 2019, obliczenia własne.

Produkcja śrut oleistych w UE-28⁵, które są produktem ubocznym powstającym przy produkcji olejów roślinnych, ale są cennym, wysokobiałkowym surowcem paszowym, w latach 2000-2013 wzrosła o 17% (do 25,6 mln ton), z tego w UE-15 wzrosła o 9% (do 21,7 mln ton), a w UE-13 2-krotnie (do 3,9 mln ton). Produkcja śruty rzepakowej w UE-28 zwiększyła się 2-krotnie (do 11,3 mln ton), przy spadku produkcji śruty sojowej (o 12% do 10,5 mln ton) i niewielkim wzroście produkcji śruty słonecznikowej (o 2% do 3,4 mln ton). Zwiększenie produkcji śrut oleistych nastąpiło w większości państw UE-28 (tab. 3). Spadek ich produkcji miał miejsce w Belgii, Danii, Finlandii, Grecji, Holandii i Chorwacji, a stabilizacja w Irlandii, Luksemburgu, na Cyprze, w Estonii, na Malcie i w Słowenii. Największy wzrost produkcji śrut oleistych w latach 2000-2013 odnotowano na Litwie (9-krotny) i Łotwie (7-krotny), a najmniejszy w Wielkiej Brytanii (o 7%) i Niemczech (o 9%). Najwięcej śrut oleistych w 2013 r. produkowano w Niemczech (6,2 mln ton), Francji (3,6 mln ton), Hiszpanii (3,2 mln ton), Holandii (2,8 mln ton), Włoszech (1,6 mln ton), Wielkiej Brytanii (1,5 mln ton) i w Polsce (1,4 mln ton) (łącznie 79% udziału w całkowitej produkcji śrut oleistych w UE-28).

W ślad za rosnącą produkcją wzrasta zużycie⁶ nasion oleistych i produktów ich przerobu w UE-28. Zużycie nasion oleistych w UE-28 w latach 2000-2013 zwiększyło się o 27% (do 47,7 mln ton), co było spowodowane głównie rosnącym ich przetwórstwem, które szybciej wzrastało w nowych niż starych państwach członkowskich. W analizowanych latach zużycie nasion oleistych w UE-15 zwiększyło się o 18% (do 39,6 mln ton), a w UE-13 ponad 2-krotnie (do 8,2 mln ton), w tym najbardziej wzrosło na Łotwie (13-krotnie), Litwie (9-krotnie), w Estonii (3,5-krotnie), Polsce (prawie 3-krotnie), na Węgrzech (2,5-krotnie) oraz w Czechach (2-krotnie). W sześciu państwach UE-28 (w Finlandii, Grecji, Holandii, Luksemburgu, Włoszech i Chorwacji) krajowe wykorzystanie nasion oleistych zmalało, a w czterech państwach (w Irlandii, na Cyprze, Malcie i w Słowenii) pozostało bez zmian. Najwięcej nasion oleistych w 2013 r. zużywano w Niemczech (12,5 mln ton), Francji (6,8 mln ton), Hiszpanii (4,9 mln ton), Holandii (4,1 mln ton), Wielkiej Brytanii (2,8 mln ton), Polsce (2,6 mln ton) i Włoszech (2,5 mln ton) (łącznie 76% udziału w całkowitym zużyciu nasion oleistych w UE-28), ale ich zużycie w przeliczeniu na 1 mieszkańca największe było w Holandii (243 kg), Belgii (178 kg), Niemczech (151 kg) i na Węgrzech (131 kg).

Zużycie olejów roślinnych w UE-28 w latach 2000-2013 zwiększyło się o 85% (o 22,9 mln ton), co w większym stopniu determinowane było wzrostem ich wykorzystania na cele przemysłowe (głównie w produkcji biokomponentów i biopaliw ciekłych) niż na cele spożywcze (Szajner (red), 2013)⁷. Od 2004 r. zużycie olejów roślinnych w sektorze przemysłowym jest wyższe niż w sektorze spożywczym i ta przewaga systematycznie rośnie (z 10% w 2004 r. do 91% w 2013 r.), z uwagi na obowiązkowy, coraz wyższy udział biokomponentów w zużyciu paliw płynnych. W analizowanych latach znacząco wzrosło zużycie olejów roślinnych w starych i nowych państwach członkowskich (odpowiednio

⁵ Dotyczy śrut: rzepakowej, słonecznikowej, sojowej, bawełnianej, sezamowej, arachidowej, z ziaren palmowych i kokosowej.

⁶ Zużycie nasion oleistych i produktów ich przerobu jest sumą produkcji, importu i salda zapasów, pomniejszoną o eksport.

⁷ UE-28 jest największym na świecie producentem i konsumentem biodiesla. Produkcja biodiesla na bazie olejów roślinnych (w tym głównie oleju rzepakowego) w UE-28 zwiększyła się z ok. 1 mln ton w latach 2000-2001 do ok. 3 mln ton w 2005 r. i ok. 9 mln ton w latach 2009-2010, a kolejnych trzech latach, z uwagi na wysoki dumpingowy import obniżała się do ok. 8 mln ton w 2013 r.

o 89% do 20,2 mln ton i o 59% do 2,7 mln ton), w tym najbardziej zwiększyło się w Szwecji (4-krotnie), na Litwie (ponad 3-krotnie), Łotwie (3-krotnie) i w Belgii (prawie 3-krotnie). Najwięcej olejów roślinnych w 2013 r. zużywano w Niemczech (5,0 mln ton), Francji (3,2 mln ton), Włoszech (2,5 mln ton), Holandii (2,2 mln ton), Wielkiej Brytanii (2,0 mln ton), Hiszpanii (1,8 mln ton), Polsce i Belgii (po 1,1 mln ton) (łącznie 82% udziału w całkowitym zużyciu olejów roślinnych w UE-28), ale ich zużycie w przeliczeniu na 1 mieszkańca największe było w Holandii (132 kg), Belgii (95 kg), Danii (81 kg), Niemczech (61 kg), na Litwie (57 kg), w Szwecji (56 kg) i na Łotwie (54 kg).

Zużycie śrut oleistych w UE-28 w latach 2000-2013 zwiększyło się o 13% (do 48,0 mln ton), z tego wolumen ich wykorzystania znacznie bardziej wzrósł w nowych niż starych państwach członkowskich, co wiązało się z dynamicznym rozwojem produkcji drobiarskiej w państwach UE-13. W analizowanych latach zużycie śrut oleistych w UE-15 zwiększyło się o 8% (do 41,1 mln ton w 2013 r.), a w UE-13 o 64% (do 6,9 mln ton), w tym szczególnie wzrosło na Łotwie (5-krotnie), Litwie (3-krotnie) i w Polsce (prawie 3-krotnie). W dziesięciu państwach Unii (w Słowenii, na Malcie, w Słowacji, na Węgrzech, w Szwecji, Grecji, Danii, Belgii, we Włoszech i w Portugalii) krajowe wykorzystanie śrut oleistych zmalało, a na Cyprze pozostało bez zmian. Najwięcej śrut oleistych w 2013 r. zużywano we Francji (7,5 mln ton), Niemczech (7,1 mln ton), Hiszpanii (5,4 mln ton), Holandii (5,2 mln ton), Wielkiej Brytanii (4,2 mln ton), Włoszech (3,9 mln ton), w Polsce (3,6 mln ton), Danii (2,2 mln ton), Belgii (1,3 mln ton) oraz Portugalii i Irlandii (po 1,0 mln ton) (łącznie 88% udziału w całkowitym zużyciu śrut oleistych w UE-28).

Samowystarczalność

Mimo dynamicznego rozwoju produkcji, Unia Europejska ma niską samowystarczalność w zakresie nasion oleistych i produktów ich przerobu (Bear-Nawrocka, 2014, Pawołek, 2015).

Samowystarczalność UE-28 w zakresie nasion oleistych w latach 2000-2013 zwiększyła się średnio z 50% do 67%. W odniesieniu do trzech głównych roślin oleistych produkowanych w Europie, UE-28 osiągnęła pełną samowystarczalność w zakresie nasion słonecznika (wzrost z 74% do 116%). Zmniejszyła się natomiast samowystarczalność UE-28 w zakresie rzepaku (z 98% do 88%), pomimo dynamicznego rozwoju jego produkcji. Bardzo niska pozostała samowystarczalność UE-28 w zakresie nasion soi (wzrost z 8% do 9%). W analizowanych latach występowała jednakże wyraźna dysproporcja pomiędzy państwami UE-13, które osiągały coraz większą nadprodukcję (wzrost samowystarczalności ze 115% do 166%), a państwami UE-15, w których, pomimo poprawy, cały czas występował duży niedobór produkcji nasion oleistych (wzrost samowystarczalności z 43% do 47%).

W zakresie olejów roślinnych samowystarczalność UE-28 w latach 2000-2013 przy niewielkich wahaniami zmniejszała się (z 82% do 63%). Obniżała się głównie w starych państwach członkowskich (z 82% do 58%). W nowych państwach członkowskich nastąpiła poprawa samowystarczalności w zakresie olejów roślinnych (z 77% do 103%). W analizowanych latach UE-28 miała nadprodukcję olejów: rzepakowego i sojowego oraz niedobory produkcji w relacji do zużycia w przypadku oleju słonecznikowego (z wyjątkiem 2000 r.).

W grupie produktów oleistych największe niedobory produkcji w relacji do krajowego zużycia w analizowanych latach utrzymywały się na rynku śrut oleistych i sytuacja pod tym względem nie zmieniała się istotnie zarówno w starych, jak i nowych państwach członkowskich. Poziom samowystarczalności w UE-15 w zakresie śrut oleistych zwiększył się z 52% w 2000 r. do 53% w 2013 r., a w UE-13 odpowiednio z 44% do 57%. We wszystkich państwach Unii, w tym szczególnie w nowych państwach członkowskich, największe niedobory względem potrzeb dotyczyły śruty sojowej. Odwrotna sytuacja występowała w przypadku śruty rzepakowej. W większości nowych państw członkowskich, występowała nadprodukcja śruty rzepakowej, a w większości starych państw członkowskich jej deficyt względem krajowego zużycia.

Handel

Unia Europejska mając niską samowystarczalność w zakresie nasion oleistych i produktów ich przerobu, pozostaje jednym z największych światowych ich importerów (Rosiak, 2018). W imporcie nasion oleistych do UE-28 dominuje soja (72% udziału w 2013 r.), w imporcie olejów roślinnych – olej palmowy (69%), a w imporcie śrut oleistych – śruta sojowa (46%) (FAOSTAT, 2019). UE-28 zajmuje drugą po Chinach pozycję w światowym imporcie nasion oleistych (13% udziału w 2013 r., w tym 13% udziału w imporcie soi), trzecią po Indiach i Chinach w imporcie olejów roślinnych (13% udziału, w tym 15% udziału w imporcie oleju palmowego) oraz pierwszą lokatę w imporcie śrut oleistych (27% udziału, w tym 28% udziału w imporcie śruty sojowej). Udział UE-28 w światowym eksporcie nasion oleistych, olejów roślinnych i śrut oleistych jest niewielki (odpowiednio poniżej 1%, 3% i 1% w 2013 r.). Istotny jest tylko w eksporcie nasion słonecznika (15% udziału) oraz olejów: rzepakowego (8% udziału) i sojowego (9% udziału).

W latach 2000-2013 UE-28 była importerem netto nasion oleistych i produktów ich przerobu. Ujemne saldo handlu zagranicznego i niższy od 100 wskaźnik pokrycia wydatków na importu wpływami z eksportem (TC) występował w przypadku nasion oleistych, olejów roślinnych i śrut oleistych ogółem. W grupie produktów oleistych dodatnie saldo handlu zagranicznego i wyższy od 100 wskaźnik TC dotyczył tylko nasion słonecznika (począwszy od 2006 r.), olejów: rzepakowego i słonecznikowego, a w niektórych latach także śruty rzepakowej.

Wysoki deficyt handlu zagranicznego nasionami oleistymi i niskie pokrycie wydatków na ich import wpływami z eksportu występowało głównie na poziomie UE-15, natomiast w UE-13 saldo obrotów tymi produktami było dodatnie i systematycznie zwiększało się, a także rosła przewaga wpływów z eksportu nad wydatkami na ich import. Nowe państwa członkowskie były eksporterami netto nasion rzepaku i słonecznika, a stare państwa członkowskie ich importerami netto. W przypadku nasion soi, w starych i nowych państwach członkowskich występowała przewaga importu nad eksportem, przy czym głęboki, rosnący deficyt obrotów handlowych soją dotyczył starych państw członkowskich. W nowych państwach członkowskich przewaga importu nad eksportem soi była niewielka.

Saldo obrotów handlowych olejami roślinnymi i śrutami oleistymi było ujemne w starych i nowych państwach członkowskich (wyjątkiem była przewaga eksportu nad importem olejów roślinnych w nowych państwach członkowskich i wyższy od 100

wskaźnik pokrycia wydatków na importu wpływami z eksportem w 2013 r.). Stare państwa członkowskie były eksporterami netto olejów: rzepakowego i sojowego, a nowe państwa olejów: rzepakowego i słonecznikowego. W starych i nowych państwach członkowskich ujemne saldo handlowe olejami roślinnymi najbardziej obciążały rosnące wydatki na olej palmowy, a w przypadku śrut oleistych rosnące wydatki na śruty sojowe.

Podsumowanie

Od początku XXI wieku produkcja i przetwórstwo nasion oleistych w Unii Europejskiej charakteryzuje się silną tendencją rosnącą. W latach 2000-2013 produkcja nasion oleistych, olejów roślinnych i śrut oleistych szybciej zwiększała się w nowych niż w starych państwach członkowskich, przy czym przyspieszenie produkcji i przerobu nasion oleistych w nowych państwach członkowskich nastąpiło po ich przystąpieniu do Unii Europejskiej.

W ślad za rosnącą produkcją wzrastało zużycie nasion oleistych i produktów ich przerobu we wszystkich państwach UE-28. Zużycie olejów roślinnych, które w większym stopniu determinowane było wzrostem ich wykorzystania na cele przemysłowe (głównie w produkcji biokomponentów i biopaliw ciekłych) niż na cele spożywcze, szybciej wzrastało w starych niż nowych państwach członkowskich, natomiast zużycie śrut oleistych szybciej wzrastało w nowych państwach członkowskich, co wiązało się z dynamicznym rozwojem produkcji drobiarskiej w państwach UE-13.

Mimo dynamicznego rozwoju produkcji i przetwórstwa, UE-28 nadal ma niską samowystarczalność w zakresie nasion oleistych i produktów ich przerobu, w tym szczególnie niską w zakresie śrut oleistych. W analizowanych latach poprawiła się samowystarczalność UE-28 w zakresie nasion oleistych (przy czym mimo poprawy nadal pozostała niska w starych państwach członkowskich, a w nowych państwach członkowskich zwiększyła się ich nadprodukcja), natomiast zmniejszyła się samowystarczalność UE-28 w zakresie olejów roślinnych (obniżyła się w starych państwach członkowskich, przy wzroście w nowych państwach członkowskich), a w zakresie śrut oleistych prawie się nie zmieniła i pozostała niska zarówno w starych, jak i nowych państwach członkowskich.

UE-28 mając niską samowystarczalność w zakresie nasion oleistych i produktów ich przerobu, pozostaje jednym z największych światowych importerów nasion oleistych, olejów roślinnych, a zwłaszcza śrut oleistych (głównie śruty sojowej). W analizowanych latach pogłębiający się deficyt handlu zagranicznego nasionami oleistymi występował głównie na poziomie UE-15, natomiast w UE-13 saldo obrotów tymi produktami było dodatnie i systematycznie zwiększało się, a także rosła przewaga wpływów z eksportu nad wydatkami na ich import. Saldo obrotów handlowych olejami roślinnymi i śrutami oleistymi było ujemne w starych i nowych państwach członkowskich (wyjątkiem była przewaga eksportu nad importem olejów roślinnych w nowych państwach członkowskich i wyższy od 100 wskaźnik TC w 2013 r.).

Literatura

- Bear-Nawrocka, A. (2014). Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej (Changes in the Consumption of Agri-Food Products and Food Self-Sufficiency in the European Union). *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 360, 19-27.
- FAOSTAT (2019). Pobrano z: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/FBS>.
- Kapusta, F. (2012). Agrobiznes (Agribusiness). Difin, Warszawa.
- Pawolek, J. (2015). Zmiany samowystarczalności żywnościowej krajów Unii Europejskiej (Changes in Food Self-Sufficiency in the European Union Countries). *Roczniki Naukowe Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 102(2), 67-77.
- Rosiak, E. (2018). Rynek produktów oleistych w Unii Europejskiej (The global market for oilseeds and their processing products). W: Rynek rzepaku – stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Szajner, P. (red.) (2013). Światowa produkcja biopaliw w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego (Global production of biofuels in the context of food security). Program Wieloletni 2011-2019, nr 1, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Do cytowania / For citation:

- Rosiak E. (2019). Rynek nasion oleistych i produktów ich przerobu w Unii Europejskiej. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 19(2), 151–161; DOI: 10.22630/PRS.2019.19.2.31
- Rosiak E. (2019). The Market of Oilseeds and Their Processing Products in the European Union (in Polish). *Problems of World Agriculture*, 19(2), 151–161; DOI: 10.22630/PRS.2019.19.2.31